

Hoeveel verenigingen zich toen aangemeld hadden, is niet bekend. Sommige werkten door zonder zich aan te melden, andere staakten de arbeid; in april was het aan de commissaris voor de niet-commerciële verenigingen en stichtingen bekend dat al ca. 250 verenigingen tot ontbinding overgegaan waren omdat zij niets met de Kultuurkamer te maken wilden hebben.

Wat de individuele aanmeldingen betreft, moet men voorts in het oog houden dat menigeen al in de vroege zomer van '42 verder contact met de Kultuurkamer weigerde toen bleek dat men een Ariërverklaring moest invullen. Meer dan een instelling die op economisch gebied bepaalde faciliteiten aan de aangeslotenen bewees, werd de Kultuurkamer niet. Zij was niet representatief voor de Nederlandse cultuur en zij kreeg daar ook geen vat op. Zij had zich, integendeel, door de dwang die in de opzet stak en waarmee ook de oprichting gepaard ging (de *Sicherheitspolizei* was er aan te pas gekomen) van meet af aan gediskwalificeerd. 'Hier, in het feit dat wij', aldus na de oorlog Goedewaagen,

'de cultuur sociaal, economisch, paedagogisch wilden ordenen, ligt de eerste oorzaak van de afkeer en weerstand die wij ondervonden. Hier ontvlamde dat instinctieve en irrationele vrijheidsbesef van de scheppende mens dat hem in opstand doet komen tegen alles wat hij voor een bedreiging van zijn autonomie houdt. Maar de diepste oorzaak lag weer elders: in de omstandigheid dat wij het nieuwe aanboden in een te Duitse vorm niet alleen, maar met de Duitse bezetting als steun achter ons. Wat op 9 mei 1940 misschien nog discutabel geweest ware, was op 10 mei 1940 indiscutabel geworden. Wij hebben dat onomstotelijke feit niet erkend, zeker niet begrepen. Wij hebben allerlei oorzaken gezocht: de traagheid, het conservatisme en de 'idylle' waarin ons volk leefde . . . maar wij zochten die oorzaak niet, waar zij lag: in onszelf, die door onze (ook alweer begrijpelijke) solidariteit met de bezetting onszelf de pas naar ons volk hadden afgesneden.'¹

★

De strijd tegen de Kultuurkamer leidde tot een reeks illegale c.q. clandestiene activiteiten. In mei begonnen Gerrit van der Veen, Jan van Gilse en diens zoon, de schrijver Maarten van Gilse, met de uitgave van een nieuw illegaal blad, *De Vrije Kunstenaar*; *De Brandarisbrief* die de schilder-schrijver W. J. C. Arondeus van de herfst van '41 af uitgegeven had, werd hierin opgenomen. Tot de vaste medewerkers van *De Vrije Kunstenaar* behoorden spoedig enkelen van diegenen die tegen de aanmelding bij de Kultuurkamer

¹ T. Goedewaagen: 'Autobiografie', p. 110.